

- ¹ *Косміна Т.* Сільське житло Поділля: кінець XIX–XX ст. – К., 1980. – С. 65.
- ² *Данилюк А.* Українська хата. – К., 1991. – С. 73.
- ³ Там само. – С. 72.
- ⁴ *Прибега Л.* Хліборобські будівлі українського села XIX – початку XX ст. // НТЕ. – 1993. – № 4. – С. 37.
- ⁵ *Косміна Т.* Сільське житло Поділля... – С. 86.
- ⁶ *Прибега Л.* Хліборобські будівлі українського села XIX – початку XX ст. – С. 38.
- ⁷ *Косміна Т.* Сільське життя Поділля... – С. 86.
- ⁸ Запис автора, 11. 09. 2006 р. від жителя с. Орлівка Вальовського С. О., 1924 р. н.
- ⁹ *Косміна Т.* Сільське житло Поділля... – С. 87.
- ¹⁰ Польові дослідження автора, 11. 09. 2006 р. в с. Орлівка Теплицького р-ну Вінницької обл.
- ¹¹ Польові дослідження автора, 16. 08. 2006 р. в с. Орлівка Теплицького р-ну Вінницької обл.
- ¹² *Косміна Т.* Сільське житло Поділля... – С. 102.
- ¹³ Польові дослідження автора, 17. 07. 2005 р. в с. Орлівка Теплицького р-ну Вінницької обл.
- ¹⁴ Запис автора, 18.07.2005 р. від жительки с. Орлівка Вальовської М. О., 1924 р. н.
- ¹⁵ *Косміна Т.* Сільське житло Поділля... – С. 105.
- ¹⁶ Польові дослідження автора 11. 07. 2007 р. в с. Орлівка Теплицького р-ну Вінницької області.
- ¹⁷ *Данилюк А.* Українська хата. – С. 73.
- ¹⁸ Запис автора, 08. 07. 2007 р. від жителя с. Орлівка Довганя О. П., 1952 р. н.
- ¹⁹ Польові дослідження автора, 19.07.2007 р. в с. Орлівка Теплицького р-ну Вінницької обл.
- ²⁰ *Данилюк А.* Українська хата. – С. 95.
- ²¹ Польові дослідження автора, 21. 07. 2007 р. в с. Орлівка Теплицького р-ну Вінницької обл.
- ²² *Данилюк А.* Українська хата. – С. 101.

ВЕСІЛЬНА ОБРЯДОВІСТЬ СІЛ ВІННИЧЧИНИ НА УКРАЇНСЬКО-МОЛДАВСЬКОМУ ПОРУБІЖЖІ

Максим Пилипак

«Таке время было, шо спіймав на дорозі, привів додому, пересадив через перелаз, а тато відкрив двері. Ніхто і не повечеряв, не поснідав — ні старости, ні нанашки, але так з бабою вже п'ятдесят п'ятий рік живемо...»

[Барібан Семен Леонтьович (1922 р. н.)
житель с. Буша].

Серед актуальних проблем сучасних досліджень особливий інтерес викликає вивчення змін весільної обрядовості, загально регіональних та локальних особливостей весілля порубіжних сіл. Як справедливо зазначають дослідники, «студіювання локальної специфіки українського весілля навіть на рівні окремих сіл — один з пріоритетних напрямків» [1]. Наше дослідження присвячене актуальній проблемі вивчення весільної обрядовості сіл — Буші, Дорошівки, Слободи Бушанської Ямпільського району на Вінниччині, що межують із Молдавією. Весілля названих сіл має як характерні, так і виразні локальні особливості, що вирізняють весільний ритуал від сусідніх сіл То-

машпільського й Чернівецького районів Вінницької області. Культурна специфіка цих порубіжних сіл сформувалася в результаті тривалих зв'язків українців і молдаван. Проблему взаємовпливу двох культур у традиційній родинній обрядовості розглянуто в праці українських дослідників «Украинско-молдавские этнокультурные взаимосвязи в период социализма» [2], в якій проаналізовано динаміку перетворення в способі життя, побуті, матеріальній та духовній культурі українського й молдавського народів, історичні аспекти їх культурних взаємозв'язків. Загалом у структурі весілля та його формі втілення (етапи, дії, атрибутика, музично-пісенний супровід) у порубіжних селах південних районів Вінниччини переважають загальноподільські ознаки. Основу сучасних передвесільних звичаїв та обрядів становлять сватання, запрошення на весілля, приготування весільних страв, у тому числі ритуального хліба. Кожен із цих елементів весільного обряду, видозмінюючись, має також різний ступінь збережен-

ня. Водночас простежуються впливи молдавської культури як результат міжетнічних взаємин.

Дослідники українсько-молдавського порубіжжя [2, 145], у праці яких приділено увагу окремим обрядодіям, зазначили, що на досліджуваній території не використовували обрядовий хліб під час сватання (а саме його повернення як знак відмови парубкові). Наші експедиційні записи в с. Буша засвідчили нові відомості — традиційне використання хліба на сватанні. Прийняття або взаємний обмін хлібом означало згоду на подальші перемовини про весілля (хоча останнє слово залишалося за дівчиною). Відмова ж від хліба на сватанні, повернення його жениху вказувало на розірвання переговорів. Ми зупинимося на передвесільних та весільних обрядах, які розкривають локальну специфіку цих південних районів.

Взаємопроникнення двох культур чітко простежується і в термінології, зокрема, у назві весільних батьків молодих — «нанашки». За традицією, їх вибирають із числа старших людей різних сімей. Проте останнім часом під молдавським впливом стали підбирати сімейні пари з родини молодого: «На сватання йшли два старости, *нанашки* парою, старости, тато з мамою, сестра з братом...» [3].

Спільним у весільному обряді українців і молдаван є використання елементів обрядової атрибутики — рушника і хустки. Проте на досліджуваній території спостерігається певна варіативність щодо кольору пов'язуваної сватам хустки. Так, у с. Дорошівка «сватачів назначали рушниками, а хлопця дівчина

Весільний коровай із діркою

перев'язує червоною хусткою» [4]. Респондент із с. Слобода Бушанська зауважила, що вона подавала рушники вишиті, які сама вишивала, і ті, які купувала мати, однак молодому перев'язала через плече не червону, а білу хустку: «Червону не можна, бо казали, щоб діти не мали пожару, щоб не пеклися!» [5].

Помітних видозмін набули звичаї, пов'язані із запрошенням на весілля, а саме: крім усного запрошення, на даному етапі весільного дійства використовували також обрядовий хліб. Оповідачі із с. Дорошівка згадували, що в 40-х роках ХХ ст. «молода просила з калачем на руці, руку просувала в дірку» [6]. У повенні роки зафіксовано вже трансформований обряд запрошення на весілля: «... у нас, якщо ходила нівеста, то носила запрошення, зразу на папірчиках, а потім — пішло на откритках, а по тому — вже й не ходив ніхто — поштою. Принесли на пошту, побив начальник пошти, роздали листоношам, і ті понесли!» [3].

Локальною особливістю весільного обряду досліджуваної території є те, що замість весільного хліба тут печуть калачі, функції яких співпадають із функціями короваю. Коровай є головним весільним атрибутом українського весілля і дотепер (фото 1). Навколо коровайного обряду згруповано ряд обрядових дій: виготовлення, прикрашання, розподіл. На відміну від загальноподільського звичаю, на досліджуваній території коровай печуть лише в молоді — з діркою посередині, щоб поставити «світло» — свічки (фото 2, 3): «Коровай — звичайний “колач”, в середину якого кладеться баночка, чи кварта, щоб тут була дірка, в яку закладається великий букет з свічками. Це *нанашки* — називається “тримають світло”: дві свічки вкладаються в дірку, до купи, а коло кожної свічки є букет» [7] (фото 4). Відмінним є також сам обряд випікання короваю, для виготовлення якого не запрошували спеціальних жінок-коровайниць, а всю роботу виконувала одна жінка: «Плели колач у четверо, роботу виконувала кухарка, а підказувала мама. До короваю не співали тоді, не співають і зараз. Прикрашали коровай калиною, барвінком і квітами з тіста — три, а на похорон —

чотири! На весіллі все не парне!» [8]. У молодого печуть спеціальні колачі, їх несуть дружби. Слід зауважити, що цей обряд побутує і нині.

Локальну специфіку має зафіксований у с. Буша обряд «розривання калача» над головами молодих. Для цього печуть спеціальний «розривний колач»: у середину кладуть гроші, перев'язують барвінком, калиною. Коли молоді йдуть від РАГСу, свати (дружби) тримають колач перед хатою. Молоді двічі проходять із ним, а за третім — усі присутні. Старі й малі рвуть його. Хто натрапить на гроші — дуже добре, а ще кажуть: «Щоб так за дівками хлопці рвалися, як за тим колачем!» [6].

Такому колачу надавали магічного значення — хоч крихту намагалися зберегти і давали худобі перед тим, як мали продавати: «Щоб так купці рвалися за товаром, як за тим колачем!» [7]. «Зара і бізнесмени просять того колача, щоб... велося» [9]. Обряд «розривання калача» не втратив своєї обрядової функції і сьогодні.

Зазначимо, що весілля молоді гуляють окремо, що є не типовим для Поділля. Після розпису молодий повертається зі своєю родиною до себе додому, а молода зі своїм родом — до себе. Однак трапляються випадки, що весілля гуляють разом. Ця обставина безпосередньо вплинула на те, де саме, у кого будуть «розривати колач» — «якщо весілля гуляють вмісті, то рвуть у молодого, а якщо окремо — то в молоді рвуть» [4].

Розпочинають весілля в неділю вранці, з одягання молоді. Проте, на відміну від загальноподільського звичаю, коли молодій допомагали одягатися мати і дружки — на досліджуваній території вбирала наречену спеціальна жінка, не обов'язково з рідні, яка за свою роботу отримувала символічну плату — п'ять карбованців і пляшку горілки. При цьому косу розплітає мама. Молода стає на коліна, на вивернутий кожух, її благословляють. Тепер ця обрядодія відбувається на подушці. Таку зміну респонденти пояснили просто — «немає кожухів!». Батьки благословляють молоду (а молодого — його батьки). До розпису молодята йдуть окремо; мати посипає лише житом, а після — житом, цукерками і грішми.

До війни проводили обряд вінчання в церкві. За повідомленням інформатора, церкву закрили перед війною: «Вінчання було “за румінів”, нами лавірували руміни. Німець захватив і дав румінам — ті в нас командували. То до церкви ходили, вінчалися — церква була в клубі» [3].

З приходом радянської влади в село, церкву знову закрили. Молодята в сільській раді лише розписувалися. На той час це була маленька хатинка, в якій могли розміститися лише молоді зі старостами і старший дружба з дружкою, інші ж учасники весільного обряду очікували на вулиці. Цікавий обряд обдаровування молоді гостей, пов'язаний із давніми віруваннями в плононосну силу молоді, відбувається після розпису молодих: «Виходять від розпису, молода розкидає гроші, цукерки, то всі люди падають, збирають, деруться одне з-під другого — шось знають. А ті гроші — дуже трималися, їх не тратили» [7]. Відродження обряду вінчання відбулося лише в 90-х роках ХХ ст. і сьогодні є дуже популярним серед молодят.

Обов'язковим у сучасній обрядовості досліджуваних сіл лишається традиційний обряд переймання молодих, який здійснював хтось із родичів молоді або молодого: чоловіки або хлопці виносили на вулицю невеличкий столик чи стілець, застелений рушником. На рушник клали хліб із сіллю, із чашки або відра переливали дорогу перед молодими. Молодий мав сплатити викуп, забрати хліб, а стілець, на якому він стояв, — перекидав ногою. Після цього молоді йшли далі (фото 5).

Нанашка зі «світлом»

До локальних особливостей весілля с. Буша належить обряд покривання молоді. На відміну від загальноукраїнського звичаю, за яким знімають

Нанашка зі «світлом» (фото 1958 р.)

вінок і пов'язують хустку різні особи: у першому випадку — свекруха, другому — мати, — у досліджених селах виконання обох дій є обов'язком нанашки і старшого дружби. Нанашка «розбирає» молоду, віночок кладе на голову старшій дружці. У цей час дружба гуляє (танцює), тримаючи в руках патички, на яких лежить хустка для покривання. Як тільки нанашка зніме вінок із молоді — дружба має накинути на неї хустку, але дружка не дає цього зробити — відгонить. Так повторюється двічі, і лише за третім разом дружбі вдається накинути хустку на молоду. Про стійкість цієї обрядодії зауважили всі респонденти: «Після того, як

молоду пов'язали хусткою — дружба перетанцює, в самий перед з старшою дружкою, а тоді з дружками, накладаючи їм на голову вінок — так і тоді було, так і зара, дружба аж заморуїця!» [7].

До однієї з локальних особливостей весілля, зафіксованої нами на досліджуваній території, належить перекидання старшим дружною палиці через хату молоді. Обрядодія відбувається тоді, коли музики грали за стіл. У цей час дружба брав у руки паличку, обв'язану хустиною, потім тричі обходив навколо молоді, які бралися за руки. Тоді всі зупинялися і відходили, а він, з розмаху, перекидав паличку через хату. Проте ніхто з респондентів не пояснив, для чого виконували цю дію. Дослідники українсько-молдавського порубіжжя зазначають, що колись викидали ту палицю, яку використовували в обряді покривання молоді: «палиці викидають через приміщення, де відбувається весілля, причому до однієї з них прив'язують носову хустинку молоді або її квітку» [2, 330]. Отже, обряд перекидання палиць зберігся, але в трансформованому вигляді — і сьогодні проводять цю обрядову дію, але перекидають лише одну палицю.

Дослідження весілля сіл Буша, Слобода Бушанська, Дорошівка на півдні Вінниччини засвідчило своєрідні обрядові дії або їх компоненти, які є нехарактерними для весільного обряду Поділля, що є результатом давніх локальних традицій та українсько-молдавських зв'язків.

1. Кушнір В., Петрова Н. Традиційна весільна обрядовість українців Одещини (20 – 80-ті рр. ХХ ст.). – О., 2008.
2. Украинско-молдавские этнокультурные взаимосвязи в период социализма – К., 1987.
3. Експедиційні записи М. А. Пилипака, 7. 10. 2007 р., від Олійник Віри Ульянівни (1938 р. н.), жительки с. Буша Ямпільського району Вінницької області.
4. Експедиційні записи М. А. Пилипака, 7.07. 2007 р., від Константинової Євгени Єфимівни (1922 р. н.), Микитюк Марії Іванівни (1942 р. н.), Микитюк Вікторії Семенівни (1983 р. н.), жителів с. Дорошівка Ямпільського району Вінницької області.
5. Експедиційні записи М. А. Пилипака, 8. 10. 2007 р., від Придиус Анастасії Яківни (1940 р. н.), жительки с. Слобода Бушанська Ямпільського району Вінницької області.
6. Експедиційні записи М. А. Пилипака, 8. 10. 2007 р., від Стерницької Галини Антонівни та Мельник Лідії Карпівни (1935 р. н.), жителів с. Дорошівка Ямпільського району Вінницької області.
7. Експедиційні записи М. А. Пилипака, 7. 10. 2007 р., від Пташник Ольги Терентіївни (1935 р. н.), жителька с. Буша Ямпільського району Вінницької області.
8. Експедиційні записи М. А. Пилипака, 11. 10. 2007 р., від Стерницької Галини Антонівни, жительки с. Буша Ямпільського району Вінницької області.
9. Експедиційні записи М. А. Пилипака, 23. 07. 2007 р. від Барібан Надії Семенівни (1931 р. н.) і Барібан Семена Леонтійовича (1922 р. н.).